

הכרה מאוחרת

19.3.1949

11.10.1987

24.4.2010

19.5.2010

כאייד נמר חסון

אלון אריה

אריה סיידוף

אברהם (אבי) לוין

הקיר במל"מ שעליו נחקק השם בעקבות החלטתה של ועדת ההנצחה. בתמונה הקטנה: כאייד חסון

כאייד חסון היה דרווי ששירת בש"י ונשלח עם בן דודו במלחמת העצמאות למשימת מודיעין מעבר לקווי האויב • בעודם במשימה בצפון השומרון נתפסו השניים, נשפטו - וכאייד הוצא להורג • סיפורו הביא לאחרונה את ועדת ההנצחה של המל"מ להכיר בו כחלל של קהילת המודיעין שזכאי להיות מונצח באתר

שמעון אביבי*

* ד"ר, חוקר הערה הדרוזית; shimon_avivi@hotmail.com

אל קיר ההנצחה שבאתר לחללי קהילת המודיעין מצטרפים למרבה הצער, שמות חדשים כל הזמן. האותיות מעידות על נופלים צעירים. על כאב טרי ועל משפחות שמצטרפות אל משפחת השכול. אולם שם אחד שנחקק לאחרונה על הקיר היה יוצא דופן. מי שהכירו אותו מבין אלה שחלקו לו את הכבוד באירוע חשיפת השם היו מבוגרים מאוד, ותאריך הנפילה היה לפני לא פחות מ-62 שנים. מאחורי השם - כאייד חסון - עומד סיפור יוצא מגדר הרגיל.

ביום שישי 14 במאי 1948 בשעות אחר הצהריים הכריז דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הזמנית, על הקמתה של מדינת ישראל שמונה שעות לאחר מכן. אור ל-15 במאי, פלשו צבאותיהן של חמש מדינות ערב לארץ ישראל. היה זה שלב מכריע שבו נשקפה סכנה חמורה למדינה הצעירה שהותקפה בידי צבאות סדירים שכללו חטיבות חי"ר, שריון, ארטילריה, חיל אוויר וחיל ים. זרוע אחת של הצבא העיראקי תפסה את מפעל החשמל בנהריים, אך לא הצליחה להתקדם יותר לאחר שנבלמה בקיבוץ גשר ובכוכב הירדן. טור אחר של צבא זה חדר לשומרון, התקדם למרכז הארץ ואף השתלט ליום אחד על מושב גאולים.

היה זה שבועיים לפני הקמת צה"ל, ולפיכך נוקק שירות הידיעות של ההגנה באופן בהול למידע על הצבא העיראקי. היערכותו, יחידותיו, כלי נשקו, פעילותו, משימותיו ועוד. לשם כך נקט

1. צה"ל הוקם רק ב' 31 במאי 1948.

השירות סודת צעדים, ובהם שיגור מתנדבים דרוזים לאזור השומרון.

נלכדו אחרי קרב יריות

כאיד חסון², דרוזי מדאלית אל-כרמל, יליד 1919, אשר שירת בשי של ההגנה, נענה לפנייתם של גיורא זייד, מקים יחידת המתנדבים הדרוזים בצה"ל, ושל גדעאן עמאשה³, איש מודיעין וחיק של השי, להשתתף באופן פעיל במלחמה נגד האייב. כאיד נשלח עם בן דודו סעיד חסון, יליד 1915, אף הוא מדאלית אל-כרמל, לאסוף

◀ כאיד וסעיד הועמדו למשפט בבית דין צבאי בשכם באשמת ריגול לטובת ישראל. הם נידונו למוות והובלו לבית הכלא בידי כיתת חיילים ירדנים במסע משפיל ברחוב הראשי בשכם, כשהם כבולים בידיהם וברגליהם ולבושים בבגדים אדומים של ניחונים למוות

דימוע על הצבא העיראקי בצפון השומרון. קרוב משפחה שלהם, פאיו חסון⁴, מסר להם דמי כיס בסך 10 לאי והובילם בלילה בגיפ עד למבואות ואדי עארה (נחל עירון), כשברשותם נשקם האישי. משם המשיכו דרכם בגל לכיוון הכפר עארה שבו הייתה מפקדה של חיל המשלוח העיראקי. עם אור ראשון נתגלו על ידי חיילים עיראקים, ותפתחה עליהם איש השניים השיבו אש עד שאולה תחמושתם ונאלצו להיכנע. כאיד נפצע ברגלו בקרב זה.

כאיד וסעיד חסון נמסרו לידי הלגיון הערבי הירדני ונכלאו בבית סוהר בגנין, שם שהו כארבעה חודשים. הירדנים ניסו לאמת את קשריהם עם היהודים ושילחו לדאלית אל-כרמל פליט בשם מוחמד אל-מפלח. הלה הסתגן משכם לכרמל התאכסן אצל מוחמד אל-מחמוד בדאלית אל-כרמל, קיבל ממנו מידע על קשרי השניים עם היהודים והעבירו לירדן. כאיד וסעיד הועמדו למשפט בבית דין

צבאי בשכם באשמת ריגול לטובת ישראל. סעיד הודה באשמה, ואילו כאיד כפר בה. שניהם נידונו למוות והובלו לבית הכלא בידי כיתת חיילים ירדנים במסע משפיל ברחוב הראשי בשכם, כשהם כבולים בידיהם וברגליהם ולבושים בבגדים אדומים של ניחונים למוות. בבית הכלא הושלכו בנפרד לצינור ושהו בתנאי מאסר קשים ביותר.

בתחילת נובמבר 1948 הודיע רדיו רמאללה על גור דין המות שהוטל על השניים. פאיו חסון דיווח על כך לסגן מפקד פלוגה א בגדוד 123 של מחוז חיפה, שהיה המפקד הצבאי בדאלית אל-כרמל. משנדע הדבר בכפר סערו הרוחות, והתושבים הדרוזים איימו בתגובה לעשות שפטים בכ-300 פליטים מוסלמים מכפרי הכרמל שמצאו מפלט בכפרם המוסלמים בדאלית אל-כרמל נאספו והחליטו לשלוח מכתב לשלטונות הירדניים בשכם ולהודיעם שאין שום קשר בין הניחונים למוות לבין מדינת ישראל, וכי 'ביצוע גור הדין יגרם להשמדתם של 300 המוסלמים הגרים בדאלית אל-כרמל וחיים ביחסים שלום עם שכניהם הדרוזים'. משלחת של המוסלמים בכפר פנתה לסגן מפקד הפלוגה בדאלית אל-כרמל וביקשה ממנו להחזיר לשיח אסעד פחמאיי (יליד 1881, פליט מהכפר אום אל-זינאת שמצא מפלט בביתו של נגס חסון בדאלית אל-כרמל) ולשיח דאוד אבו אל-היגא מעין חוד להעביר לשכם את המכתב הזה ולדבר על לב השלטונות הירדניים שיחזו את השניים, כדי לנתע פגיעה אפשרית במוסלמים בדאלית אל-כרמל. מאחר שהדבר לא היה בסמכותו פנה סגן מפקד הפלוגה לגדעאן עמאשה, 'האחראי על המודיעין המקומיים', והלה חזר אליו עם החלטתו של קצין המודיעין המרחבי בחיפה שיש לאפשר העברתו של המכתב האמור. גדעאן עמאשה הסיע את שני חברי המשלחת המוסלמים עד מעבר לאגון (אזור צומת מגידו), ומשם המשיכו לשכם כשהמכתב איתם.

בסופו של דבר הקלו השלטונות הירדניים בעונשו של סעיד חסון והמירו אותו במאסר עולם. גורלו של כאיד חסון לא שפר עליו, הוא לא זכה להקלה בעונשו וב-19 במרץ 1949 הובא ליכר המרכזית בשכם ושם הוצא להורג בחלייה לעיני הציבור. גופתו נשארה תלויה שלושה ימים ואחר כך נקברה בשכם.

הכרה כחלל צה"ל

כששמע בן-גוריון על הפרשה, הורה לנהוג במשפחתו של כאיד חסון כאילו היה יהודי ולהעניק פיצוי כספי לאשתו.

2. כאיד חסון נולד ב-1919 בכפר הדרוזי דאלית אל-כרמל להוריו נמר ונאפיה חסון. היה בן זכר יחיד להוריו, והיו לו ארבע אחיות. בנעוריו עבד עם בני משפחתו בחקלאות. בהיותו בן 18 התגייס למשטרת המנדט הבריטי ונשלח לשרת כשוטר מוסף בקריות אשר במפרץ חיפה. בתפקיד זה בא במגע עם יהודים ולמד להכירם. בגיל 20 התחתן עם חמדה, ונולדו להם שלושה ילדים (בן אחד, פואד, ושתי בנות, פואה ופאיוזה). הוא התגייס לארגון ההגנה ב-1947 ושירת בשי (שירות הדימוע של הארגון).

3. גדעאן עמאשה הגיע מחר הדרוזים לעספיא ב-1937 והתגייס מיד ל'הגנה' כדי לפעול נגד הכנופיות הערביות שפעלו בכרמל ולמען השמירה על הדרוזים מפניהן. עד מהרה עבר לשי ובמסגרת שיתוף הפעולה עם המודיעין הבריטי הועבר להפעלתו במסרת לזהות אנשי כנופיות ולעצורם. הבריח נשק מסוריה לארץ ישראל למען 'ההגנה'. הוחזר בידי השי לשמש נהגו של מפקד חיפה הערבית וזם נפאע ומסר את הדימוע שאסף לידי מפעילו גיורא זייד. היה די ימינו של גיורא זייד בהפעלת מודיעין דרוזים.

4. פאיו חסון החל לפעול בשוחות 'ההגנה' מתחילת מאורעות 1936. הוא אסף מידע על הכנופיות הערביות שפעלו באזור הר הכרמל ומסר לאמסטר ולאבא חושי. בתקופת המרד הערבי הועבר להפעלת המודיעין הבריטי בזמנה לגדעאן עמאשה (ראו הערה 3). הוא היה בחוליה של שלושה דרוזים בביקוח של גול אמסטר שצאה לברית ב-1939 להתנקש בחיי של המופתי הירושלימי חאגי אמין אל-חוסייני שנמלט לשם, אך נכשלה במשימתה.

על כך כתב ביומנו בתאריך 14 באוקטובר 1949: "שאלו". נשלח דרוזי למשולש, נתפס ונתלה. אשתו מבקשת עזרה (מדלית הכרמל). אמרתי שיש להגן במשפחתו כאילו היה יהודי ויש להעניק לאשתו לפחות 300 לאי". הנחיה זו סימנה טיפול שנמשך ללא תוצאות חודשים אחדים על פי הוראת בנימין גיבלי (ראש מחלקת המודיעין). ב־24 באוקטובר 1949 מסר דוד קרון (מפקד יחידת הקמנים המרחביים⁵) לאלמנה 400 לאי בנוכחות גיורא וייד ונכבדי הכפר גשם של ברכות מצד הדרוזים ניתן על מדינת ישראל תל צה"ל על שאינו עושה אלמנת ודואג לאידולם ולחינוכם של היתומים. הטיפול הפורמלי במתן הכרה לכאיד כחלל צה"ל נמשך זמן רב והסתיים רק ב־1980. מצבה לזכרו הוקמה בבית הקברות הצבאי בעספיא במעמד עם רב. סעיד החל בריצוי עונש מאסר העולם שהוטל עליו, אך כעבור שלוש שנים וחודשיים ימים גאל אותו רצח המלך עבדאללה מהמשך ייסוריו. ב־20 ביולי 1951, בעת ביקורו במסגד אל־אקאצא על הר הבית בירושלים, נרצח המלך עבדאללה בידי מתנקש פלסטיני בשם מַצְטַפּא שְכַרִי. למחרת, ב־21 ביולי, הוכתר טלאל בן עבדאללה למלך ירדן, ולנכדו הכתרתו פורסמה פקודת חגיגה ל־150 אסירי כלא שכס סעיד הוחזר לישראל והתקבל בכפרו בכבוד מנצחים. הוא הוכר כחייל צה"ל משוחרר רק 17 שנים אחרי שהוחזר ארצה, לאחר שניהל מאבק משפטי ממושך בעניין זה. כיום סעיד חסון בן 96 ומתגורר בכפרו דאלית אל־כרמל.

הנצחה במל"מ

כאיד חסון הוכר. כמוהו כחלל צה"ל: הצבא התייחס אליו, לאחר מותו, כאל איש מודיעין. הטיפול במשפחתו הופקד בידי מחלקת המודיעין הצבאית, ומפקד יחידת היומינט היה זה שמסר לאלמנתו את המענק הכספי שהייתה זכאית לקבל. אך לא נמצא ולו גוף אחד שיטפל בהנצחתו במל"מ. אולם לאחרונה חלה התפתחות בעניין, לאחר שהצגתי את סיפור שליחותו המודיעינית של כאיד חסון בפני ועדת ההנצחה של המל"מ: ב־3 במאי 2011 אישרה הוועדה את ההמלצה להכיר בו כחלל של קהילת המודיעין שזכאי להיות מונצח באתר ההנצחה הממלכתי של חללי הקהילה בגלילות. ב־11 במאי 2011 נפגשתי כנציג המל"מ עם בני משפחתו של כאיד חסון בדאלית אל־כרמל כדי לבשר להם על ההחלטה וכדי לקבל הסכמתם להנצחתו באתר ההנצחה בגלילות. בין הנוכחים בפגישה היה אדם שהדהים אותי בספורו. היה זה נגיב פארס מכפר ראמה. הוא דיבר על

חמדה (אלמנתו של כאיד) כעל אשתו הראשונה ועל חמדה (אשתו) כעל אשתו השנייה. התייחס לפאיזה (בתו של כאיד) כאל יוצאת חלצו, וכל הנוכחים התייחסו אליו כמי שהיה בגלגולו הקודם⁶ כאיד חסון. לביקשתי סיפר נגיב את סיפורו: הוריו התגרשו בילדותו, והוא גדל אצל סבתו בכפר ראמה. אמו התחננה בשנית עם דרוזי ממשפחת חניפס בשפרעם ועברה להתגורר שם. סבתו לקחה אותו מדי פעם לבקר את אמו בשפרעם. באחד הביקורים הללו, בהיותו כבן שלוש־ארבע, הוא פגש בבית אמו גבר זה, שהיה

בן הדוד סעיד חסון (מימין) ונגיב פארס בביתו של סעיד בדאלית אל־כרמל, מאי 2011 (צילום: שמש חסון)

חבר של בעל האם. נגיב נצמד לרגלו של הור, לא רצה לעזובו, אמר שזה בן דודו ולא הפסיק לחלל את השמות חמדה, פוא ופאיזה. הגבר הזה היה סעיד חסון, בן דודו של כאיד. בתחילה לעגו לנגיב, אך לכשגדל סיפר פרטים נוספים ששכנעו את בני המשפחות של כאיד ושל סעיד שנשמתו של כאיד אכן נתגלגלה לגופו של נגיב. נולד מהגמגום לדבריו, מהווה סימן לחניקה שעבר בזמן שנתלה בגלגולו הקודם. הוא ירא מחקלים, מפחד מחושך ומלילה, וכשהיה נהג ב"אגד" קיבל פטור מעניבת עניבה שדמתה בעיניו לחבל חלייה. עד היום נגיב הוא חלק בלתי נפרד ממשפחת חסון, בני המשפחה היו אלה שחיתנו אותו, הוא שותף לכל שמחותיהם ואבליהם וכמובן השתתף עם בני המשפחה באירוע השיפת שמו של כאיד על קיר המבוכ באתר ההנצחה הממלכתי של חללי קהילת המודיעין בגלילות.

5. שאל אביגור, מונה בספטמבר 1949 לתפקיד עוזר שר הביטחון, תפקיד שבו שירת עד נובמבר 1950. אביגור כנראה דיווח לבן־גוריון על המקרה, ובן־גוריון הנחה אותו כיצד לטפל בכך.

6. הקלנים המרחביים נקראו גם בשם "קצינים לתפקידים מיוחדים" (קת"ם) והשתייכו ליחידת מודיעין צבאית שנקראה "המחלקה המיוחדת (מודיעין) שבראשה עמד דוד קרון". לימים נקראה היחידה בשם מודיעין 10 ויחידה 154.

7. האמונה בגלגול נשמות היא עיקרון בסיסי בדת הרוחניות. הרוחיים מאמינים שנשמתו של דרוזי שמת נכנסת בגופו של תינוק דרוזי שהיה עתה מלך. אמונה זו תורמת ללכידות בני העדה, מקרבת לבבות בין המשפחות וממחנת עימותים ביניהן. עקרון גלגול הנשמות בדת הרוחיות נקרא בערבית תַּנְאִסַּח או תַּקְמִץ, והוא משולל ללבישת כותונת (בערבית קַמִּיץ). גוף האדם משמש רק כסות לנשמה, והיא מחליפה כותונת זו כאשר הוא מתבלה, כלומר עם מותו של האדם.